

SEBASTIAN NOWAK

WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE W KONCEPCJI
EDMUNDA BOJANOWSKIEGO
I MOŻLIWOŚĆ JEGO ZASTOSOWANIA
WE WSPÓŁCZESNEJ SZKOLE

WSTĘP

Znaczenie wychowania patriotycznego we współczesnej szkole ciągle jest niedoceniane i niezauważane. Wprawdzie w ustawie o systemie oświaty odnajdziemy zagadnienia związane z ojczyzną, narodem, które zostają wpisane w zadania szkoły, cele, treści i osiągnięcia, to jednak dokładna analiza pozwala dostrzec w tej kwestii brak spójności, przemyślanej koncepcji i systematyczności.

Odpowiedzią na te problemy jest propozycja, którą stworzył bł. Edmund Bojanowski – społecznik, humanista i patriota. Wprawdzie jego koncepcja wychowania powstała w połowie XIX wieku, to jednak z powodzeniem jest realizowana obecnie w wielu placówkach na terenie naszego kraju, jawiąc się jako nowatorska i aktualna, czego przykładem są realizowane programy (Opieła, 2012). Dzieje się tak przede wszystkim dlatego, że jej podstawy zostały oparte na uniwersalnych wartościach i ponadczasowych przesłankach teoretycznych, które z powodzeniem mają swoje zastosowanie w XXI wieku. Patriotyzm w ujęciu Bojanowskiego staje się nie tylko nauczaniem historii i kultury narodowej, ale kompleksowym działaniem skierowanym na współpracę rodziny i szkoły dla wychowania człowieka ukształtowanego na tradycyjnych wzorcach patriotyczno-religijnych. Mimo że Bojanowski skupił się przede wszystkim na wychowaniu przedszkolnym, to wydaje się, że niektóre elementy jego teorii można wdrażać także na innych etapach edukacyjnych.

Mgr SEBASTIAN NOWAK – nauczyciel języka polskiego i religii w Szkole Podstawowej nr 1 im. Czarnego Legionu w Gostyniu; e-mail: s.nowak@piaski-wlkp.pl

MIEJSCE WYCHOWANIA PATRIOTYCZNEGO W DZIAŁALNOŚCI WYCHOWAWCZEJ

Punktem wyjścia wszelkiej działalności wychowawczej, w tym także działalności wychowawczej Bojanowskiego, jest osoba ludzka, jej rozwój, lepsze zrozumienie otaczającego świata i miejsca, jakie w nim zajmuje. „Podstawową wartością dla wychowania pozostaje zawsze dążenie, aby wyposażyc człowieka w «humanitas», co zachodzi przez czynienie coraz bardziej osobowymi relacji międzyludzkich” (Nowak, 2000, s. 382). Dzięki procesowi wychowawczemu pogłębia się związek między jednostką a społecznością, tym samym między osobą a jej otoczeniem. Tak rozumiane wychowanie jest ściśle związane z patriotyzmem w ujęciu Bojanowskiego, dla którego miłość Ojczyzny to zrozumienie tradycji rodzinnych, narodowych i religijnych. Dotyczy ono całego życia człowieka i jego funkcjonowania, dlatego musi być realizowane zarówno w szkole, jak i w rodzinie oraz w środowisku życia.

Proces wychowawczy zmierzający do nawiązania bardziej osobowych relacji międzyludzkich musi mieć określony cel, który chcemy osiągnąć. Odbywa się to poprzez określenie postaw i cech osobowości, które chcemy wypracować. Definiuje się je jako „pożądane i oczekiwane zmiany, jakie pod wpływem respektowania odpowiednich metod, środków i warunków kształtują się w osobowości wychowanków w postaci poglądów, postaw, nawyków oraz innych cech osobowości” (Okoń, 1998, s. 38).

Podobnie dla Bojanowskiego cel wychowania związany był z wartościami, które kształtują postawę człowieka, jego dążenia i przeżycia. Stąd też „określenie celów, zadań pracy pedagogicznej jest jednocześnie określeniem wartości, które uznaje się za nadrzędne i godne realizacji” (Walczyzna, 1977, s. 2). W analogiczny sposób widział wychowanie, poprzez które należało doprowadzić dziecko do aktualizowania tych wartości, jakie złożył w nim Bóg. Do tego zmierzały jego metody wychowawcze i cały program (Dudziak, 1984, s. 40).

Według Bojanowskiego tylko w kontekście historycznym i narodowym możliwe było zrozumienie przez człowieka swojego miejsca w historii. W kręgu jego działalności patriotycznej mieszczą się również starania o rozbudzanie świadomości narodowej ludu, pielęgnowanie i gromadzenie rodzimych zwyczajów i tradycji. Dlatego zbierał *Starodawne przysłowia dla ochronek*, napisał *Piosnki wiejskie dla ochronek* oraz spisywał historie o wydarzeniach i bohaterach narodowych (Opiela, 2016).

Dla bł. Edmunda miłość ojczyzny bierze swój początek w miłości Boga, która wyraża się z kolei w miłości wobec konkretnego człowieka. „Osobiste zapiski i materiały dotyczące jego osoby pokazują, jak całe jego życie było ukierunkowane na służbę ojczyźnie. Jego wielowymiarowy patriotyzm ukazuje bogactwo jego osobowości, umiejętność rozeznawania możliwości działania i znaków czasu. Początkowo był to młodzieńczy zapał do walki zbrojnej, który w miarę upływu lat dojrzywał, aby w końcu, widząc nierealność tej drogi – przynajmniej na tym etapie – zaowocować śmiałą decyzją służby ojczyźnie w pracy na co dzień, poświęcenia jej swoich sił, zdolności i majątku” (Gałka, 2015, s. 255).

Poczucie przynależności narodowej, religijnej, obyczajowej i kulturowej było pogłębiane i uzupełniało się wzajemnie poprzez przebywanie dziecka w ochronce i w rodzinie. „Zauważał, że proces kształcenia jako taki miał uwzględniać trzy wymiary: fizyczny (w sferze natury), moralny (w sferze etyczno-religijnej) oraz obyczajowy (w sferze historii i dziedzictwa kulturowego)” (Obolevitch, 2012, s. 327).

Bojanowski podkreślał, że w ludzie wiejskim przetrwała tradycja narodowa i kultura. Dzięki obyczajom ludowym możemy dotrzeć do historii i przeszłości narodowej. „Na podobieństwo widzialnej Ochrony, wszystek lud jest jakoby jedną wielką żywą Ochroną tradycji starodawnych a świętych obyczajów rodzimych – jednorodnym domem patriarchalnym – a serdecznym ducha Bożego Kościołem – karmiącą i piastującą nas drugą ziemią macierzyńską, a wierną Bogarodzicy czeladką i nieodrodnym potomstwem Piastowym” (Opieła, 2016, s. 35). Dlatego też czas pobytu w rodzinie oraz w ochronce traktowany był komplementarnie, dzięki czemu dziecko pogłębiało swoją wiedzę na temat tego, co w naturalny sposób poznawało w życiu rodzinnym. Stanowiło to naturalny proces i sposób do zachowania kulturowego dziedzictwa narodu. „Bojanowski wiedział, że sprawy narodowe, sprawiedliwość społeczna i życie wiary musi być połączone w jedno, jeżeli chce się społeczeństwo dźwignąć, doprowadzić je do poziomu życia godnego człowieka” (Glemp, 1991).

Błogosławiony Edmund dążył do tego, aby zarówno w wychowaniu i ochronce, jak również w założonym później Zgromadzeniu Sióstr Służebniczek sprawy narodowe zajmowały ważne miejsce, dlatego dbałość o tradycję narodową zapisał w jego Regule (Reguła, § 55).

Pamięć o historii, zachowanie tradycji i zwyczajów narodowych, znajomość literatury, pamięć o rocznicach, to zdaniem Bojanowskiego skarby, o które powinniśmy zabiegać. Pisał: „Naród osierociał [...] dobrał się i roz-

patrywać się zaczął w tych wewnętrznych skarbach: i zaczęto je zbierać, oczyszczać i gromadzić. Tu jest początek nowej poezji, w której młodociane żywoły narodu z ust Niewieścich zapisali nasi wieszczowie – «jeszcze Polska nie zginęła» – to było godło tej epoki, dobitny wyraz życia narodu, które oręż złożyło a w pieśń się przelało – i pierwszym było wstępem do wewnętrznego życia Kongresowej epoki” (Opieła, 2016, s. 101).

UNIWERSALNOŚĆ I PONADZASOWOŚĆ PROPOZYCJI WYCHOWAWCZEJ

Wychowanie patriotyczne ze swej natury jest procesem realizowania wartości, a więc procesem aksjologicznym (Cichoń, 1996). Patriotyzm staje się zatem elementem scalającym nie tylko naród, ale także wewnątrz jednostkę. Nie zostanie zatem wychowany człowiek, którego życie prywatne i publiczne, społeczne, narodowe i religijne będzie czymś nieuzgodnionym, który będzie miał różne ideały, często sprzeczne (Jeleńska, 1930). Patriotyzm jako element wychowania związany jest z potrzebą osiągnięcia przez jednostkę swojej pełni, która zakorzeniona została w naturalnej potrzebie przynależności do określonej grupy narodowej. Propozycja wychowawcza Bojanowskiego staje się ponadczasowa i możliwa do zastosowania w każdym etapie kształcenia. Jest to wychowanie polegające nie tyle na narzucaniu określonych postaw poprzez nakazy i zakazy, ile w wspieraniu człowieka w jego wszechstronnym rozwoju. Znajduje odzwierciedlenie we współczesnej dydaktyce jako „wprowadzanie do życia wartościowego” (Ruciński, 1988).

Patriotyzm jako element wychowania to według Bojanowskiego ciągły proces, który bierze swój początek we wczesnym dzieciństwie i kształtuje się w kolejnych latach. „W wychowaniu patriotycznym na uwagę zasługuje triada: człowiek – obywatel – patriota. A więc najpierw przedmiotem uwagi musi być wychowanie człowieka jako osoby, dojrzałej osobowości i następnie dobrego obywatela, świadomego swych praw i obowiązków, zaangażowanego w ich postrzeganie, odpowiedzialne wypełnienie; wreszcie patrioty – człowieka kochającego swoją Ojczyznę, dającego świadectwo temu swoim życiem” (Opieła, Smagacz, Wilk, 2009, s. 71).

Wychowanie patriotyczne jako element kształcenia jest istotnym czynnikiem na każdym etapie edukacji. Dzięki pogłębianiu i poszerzaniu umiejętności i wiedzy ucznia możemy odwoływać się do tych samych wartości i tematów. Treści i formy działań edukacyjnych dostosowywane są do możliwości

ucznia i jego zdolności percepcyjnych. Dzięki stałemu rozwijaniu u uczniów poczucia odpowiedzialności, miłości do Ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata, zostaje ukazane miejsce rodzimej kultury i narodu we współczesnym świecie.

Ideale patriotyczne Bojanowskiego odgrywają szczególną rolę w pracy dydaktyczno-wychowawczej, stając się świadectwem i postawą ujmowaną jako wzorzec do naśladowania. Ten „ideał wychowawczy” to przedstawienie i opis pożądanej postawy, zbiór cech, które powinny charakteryzować członka danej grupy społecznej (Petrykowski, 1997). Możliwość realizacji ideałów patriotycznych staje się zatem kształtowaniem określonych postaw i wartości na podstawie podanego wzorca osobowego. W tym przypadku ideały, także ideały patriotyczne, pełnią funkcję czynnika motywującego i jednocześnie integrującego kształtującą się osobowość (Smoll, 1969).

Tym wzorcem osobowym może być życie Bojanowskiego i realizacja w nim ideałów patriotycznych. Staje się on przykładem zarówno dla ucznia, jak i dla nauczyciela, który czerpiąc z bogactwa jego działań, będących formą realizacji ideałów patriotycznych w wychowaniu, wykorzystuje je w praktyce, a na przykładzie życia Błogosławionego kształtuje swą postawę.

Ustawa – Prawo oświatowe podkreśla, że nauczyciel ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów z troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej ucznia (ustawa, 2016, art. 5). Jednak rola nauczyciela nie może ograniczać się jedynie do funkcji opiekuna czy wykładowcy. Na każdym etapie edukacji ważny jest żywy przykład pedagoga, który swą postawą będzie zachęcał do naśladowania, tak jak czynił to Bojanowski. Obowiązek dążenia do dobra dziecka staje się służbą, która realizuje się każdego dnia w podejmowanych czynnościach edukacyjnych. „Wzór osobowy jest definiowany jako opis lub wyobrażenie jakiejś osoby, której cechy lub czyny uważa się za godne naśladowania” (Rynio, 2012, s. 62). Dlatego tak ważne jest, aby nauczyciel był autentyczny w swych relacjach z uczniami i sam budował poczucie patriotyzmu i religijności. Życie i działalność Bojanowskiego mogą stanowić punkt odniesienia dla jego działań i modelu kształcenia we współczesnej szkole.

Na rolę i miejsce wychowania patriotycznego na każdym etapie kształcenia zwraca uwagę także Karta Nauczyciela (art. 6), która wymieniając obowiązki nauczyciela podkreśla, że jest on zobowiązany realizować dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą funkcję szkoły.

Ustawa – Prawo oświatowe zwraca uwagę na to, że kształcenie i wychowanie służą miłości Ojczyzny, a także budowaniu szacunku wobec dziedzictwa kulturowego Polski. Miejszem tego wychowania jest szkoła, która powinna „zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności” (ustawa, 2016, preambuła).

Obowiązki szkoły i nauczyciela, które zostały zapisane w tych dokumentach, są zbieżne z tym, co propagował Bojanowski. Stwarzają one możliwość do podejmowania działań wychowawczych zmierzających do kształtowania postaw moralnych i patriotycznych. Osobisty i pełny rozwój dziecka, które jest wychowywane w spójnym świecie wartości realizowanych i propagowanych zarówno w domu, jak i w szkole, znajduje swe odzwierciedlenie w koncepcji Bojanowskiego.

Ukazywanie kontekstu życia człowieka osadzonego w konkretnej historii narodu i wartości w nim wyznawanych, pozwalają dziecku na rozbudzenie postaw religijnych i patriotycznych. Wolność sumienia, szacunek, kształtowanie postaw moralnych to kolejne priorytety wychowania nie tylko w XIX-wiecznych ochronkach, ale także w XXI wieku w gimnazjum, dzięki czemu propozycja wychowawcza Bojanowskiego staje się ponadczasowa i uniwersalna. Można zatem ją zastosować nie tylko w zmieniających się warunkach czasowych, ale także na różnych etapach szkolnictwa, w tym także w edukacji gimnazjalnej.

Pojawia się potrzeba wprowadzenia koniecznych zmian, polegających na przywróceniu należnego miejsca kształceniu patriotycznemu. Nieodzowne jest ukazywanie pozytywnych wzorców i stosowanie sprawdzonych metod. Propozycją w tym zakresie jest koncepcja wychowawcza Bojanowskiego, w której centrum znajduje się patriotyzm, rozumiany jako nauka wartości i miłość do Boga i Ojczyzny.

MOŻLIWOŚĆ PRAKTYCZNEGO ZASTOSOWANIA KONCEPCJI WYCHOWANIA

Analizując obowiązujące podstawy programowe nauczania poszczególnych przedmiotów w trzecim etapie kształcenia szkoły publicznej, warto zwrócić uwagę na miejsce i rolę, jaką odgrywa w nich wychowanie patriotyczne. Należy także zastanowić się nad możliwością praktycznego zasto-

sowania koncepcji Bojanowskiego. Wychowanie patriotyczne znajduje swoje odzwierciedlenie zarówno w treściach nauczania, jak i w nauczaniu międzyprzedmiotowym oraz zajęciach dodatkowych. Jego realizacja odnosi się do całego życia szkolnego, nie tylko zajęć edukacyjnych, ale także do innych przejawów uczniowskiej aktywności.

We współczesnej szkole istnieje wiele sposobów na praktyczne zastosowanie koncepcji wychowania patriotycznego, podobnie jak wieloznaczna jest możliwość realizacji patriotyzmu. „Droga do patriotyzmu wiedzie przez: – wspomaganie młodego człowieka w uszanowaniu rodziny i wszelkich wartości nabywanych w rodzinie, w budowaniu zdrowej rodziny, – umiłowanie ojczyzny – ziemi przodków, miejsca urodzenia z jego dziedzictwem kulturowym, – poznawaniu historii Polski integralnie związanej z chrześcijaństwem, – uszanowanie wolności i niepodległości, a w razie zagrożenia gotowości poniesienia ofiary za te dwie wartości” (Opiela, Smagacz, Wilk, 2012, s. 71).

Tak ujęty patriotyzm otwiera się na tematy związane z rodziną, kulturą i historią narodu, a podejmowany może być na: lekcjach wychowawczych, lekcjach wychowania do życia w rodzinie, biologii, religii, wiedzy o społeczeństwie, zajęciach artystycznych, lekcjach muzyki, plastyki, na akademiach szkolnych, w kółkach zainteresowań, w programie wychowawczym, profilaktycznym szkoły oraz w świetlicach szkolnych.

Tematyka spotkań z rodzicami poszczególnych klas pozwala na przełożenie procesu wychowania patriotycznego na całą rodzinę. Poprzez wyjaśnianie znaczenia i miejsca rodziny we współczesnym świecie i w życiu człowieka, ukazywanie jej jako wspólnoty wspierającej w rozwoju religijnym i społecznym, miejsca inicjacji do służby, wyjaśnianie sensu troski o sprawy społeczne, odpowiedzialności za siebie, katecheta ma możliwość realizacji ideałów wychowawczych Bojanowskiego wśród rodziców (Opiela, Smagacz, Wilk, 2012).

To dopełnienie procesu wychowawczego i współpracę placówki oświatowej i rodziny w procesie przekazywania ideałów patriotycznych, zachowywania kultury, budowania systemu wartości i świadomości narodowej jest bliskie koncepcji wprowadzanej w ochronkach.

Także parafia jest miejscem oddziaływania na uczniów i ich rodziny. Tematyka spotkań młodzieży w ramach duszpasterstwa w parafii, szczególnie w klasie drugiej pozwala na ujęcie ideałów patriotycznych w procesie wychowawczym gimnazjalistów. „Udział w życiu społecznym: służba i miłość na wzór Jezusa, sens troski o sprawy społeczne, odpowiedzialność za spo-

łeczność Kościoła, Kościół domowy” (Opiela, Smagacz, Wilk, 2012, s. 138) – to tematy, które mogą zostać odniesione do miłości Ojczyzny i postaw, które z tego wynikają.

Poprzez ukazywanie związku narodu polskiego z religią, przedstawianie wzorców osobowych z przeszłości, tłumaczenie wydarzeń historycznych, wyjaśnianie bogactwa obyczajowego, kulturowego przejawiającego się także w sztuce, nauczyciel ma możliwość „uczenia patriotyzmu” w sposób bardzo konkretny, a jednocześnie niezauważalny dla ucznia. Ta naturalność procesu i jego komplementarność powoduje, że przekazywane treści zostaną przez ucznia przyjęte i pozwolą mu odnaleźć swoje miejsce w rodzinie, grupie społecznej i narodzie. Ten postęp wynikający z realizacji ideałów patriotycznych, który zakładał Bojanowski, jest możliwy pod warunkiem, że wychowanie patriotyczne będzie procesem nieograniczającym się do konkretnego środowiska, etapu szkolnego, klasy, przedmiotu, ale realizowanym w całym życiu człowieka.

W procesie nauczania istotne jest także podejmowanie zagadnień wiedzy o kulturze, które wprawdzie nie znajduje we współczesnej szkole swojego odzwierciedlenia w konkretnym przedmiocie, ale warto się do nich odnieść podczas godziny do dyspozycji wychowawcy, których tematyka powinna wyjaśniać i uzupełniać informacje na temat obyczajów, kultury i tradycji narodowej, obrzędów religijnych i ludowych zwyczajów. Lekcje te powinny zostać opracowane według kalendarza świąt patriotycznych i narodowych. Pomocą w tym zakresie byłoby przygotowanie podstawy programowej do lekcji wychowawczych tak, aby ograniczyć nadużycia pojawiające się w tym zakresie, jak wykorzystywanie zajęć jako dodatkowej godziny z określonego przedmiotu lub jako „lekcji wolnej”. Niestety, wciąż brakuje programów wychowawczych, które mogłyby zostać wykorzystane podczas lekcji do dyspozycji wychowawcy, które podejmowałyby zagadnienia patriotyzmu. A przecież nowa podstawa programowa wyraźnie zaznacza: „Kształcenie i wychowanie w szkole podstawowej sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat” (Dz.U. 2017, poz. 356).

Mamy zatem wyraźne wskazanie, jaką drogą należy kształtować młode pokolenie. Rodzi się więc potrzeba przygotowania propozycji programu

wychowawczego dla szkoły podstawowej, uwzględniającego wychowanie patriotyczne w ujęciu bł. Edmunda Bojanowskiego.

Oddzielnym zagadnieniem są działania wychowawcze poza godzinami lekcyjnymi. Możliwością praktycznego zastosowania koncepcji wychowania patriotycznego we współczesnej szkole są apele i gazetki ściennie, których harmonogram powinien uwzględniać wspomnianą tematykę. Możliwości propagowania ideałów patriotycznych dają również funkcjonujące w szkole radiowęzły, świetlice, gazetki szkolne, zajęcia grup teatralnych, dziennikarskich, filmowych, kółek historycznych, inicjatyw obywatelskich, a także wolontariat.

Dzięki włączaniu w treści nauczania i w proces wychowania zagadnień związanych z patriotyzmem, nie tylko budujemy relację młodego człowieka ze swoim krajem, ale także pomagamy mu zbudować system wartości oparty na religijno-patriotycznych wzorcach. Ważne jest zatem umiejscowienie wychowania patriotycznego w podstawie programowej. Konieczne jest również przeniesienie zagadnień kształtujących poczucie przynależności narodowej i rozbudzania patriotyzmu na wszystkie etapy kształcenia szkolnego. Podstawy programowe stwarzają takie możliwości, także rola nauczyciela na II etapie edukacyjnym, obejmującym klasy IV-VIII, jest w tym zakresie pomocą. Wydaje się, że również wiek i etap edukacyjny będą sprzyjały wychowaniu patriotycznemu. Na tym etapie edukacyjnym „szczególnie ważne jest więc położenie nacisku na wychowanie ku samodzielności. Należy wskazywać podstawy ładu w świecie (czemu ma służyć obcowanie z kulturą), wykorzystywać przy tym pojawiającą się w tym okresie zdolność posługiwania się pojęciami abstrakcyjnymi i coraz sprawniejsze używanie języka poszczególnych dziedzin wiedzy” (Żurek, 2011).

Reforma, która u swych podstaw skupiała się przede wszystkim na poprawie efektów kształcenia, w pewien sposób zatraciła swój personalistyczny charakter, niedostatecznie akcentując znaczenie wartości w życiu młodego człowieka wkraczającego w dorosłe życie. Prowadzi to do oderwania jednostki od miejsca, w którym żyje, od rodziny i życiowej praktyki. Teologia narodu w ujęciu chrześcijanina „bez święceń kapłańskich” – Edmunda Bojanowskiego wydaje się niezwykle ciekawym zespoleniem teoretycznym bytu narodu, jego poznawczej świadomości i recepcji tego wszystkiego, co człowiekowi na danej ziemi daje natura (Bartnik, 1985).

Aby nie utracić swej tradycji i tożsamości narodowej w procesach inkulturacji i globalizmu, konieczne jest skorzystanie z doświadczeń i metod wypracowanych na przestrzeni dziejów. W przeciwnym razie grozi nam, jak

nazywał to Bojanowski, że staniemy się „narodem osierociałym”. Jednak i w tej sytuacji znajdował on rozwiązanie i pomoc.

Mając zatem niezbędną wiedzę na temat miejsca wychowania patriotycznego w działalności wychowawczej oraz dostrzegając ponadczasowość propozycji wychowawczej Bojanowskiego, należy, korzystając z jego koncepcji, dokonać pewnych zmian w przekazywaniu ideałów patriotycznych w drugim etapie kształcenia.

Ważne jest także, aby nauczanie patriotyzmu, historii narodu, kultury, obyczajowości i religijności odbywało się w sposób nowoczesny z wykorzystaniem technologii informatycznych i komputerowych. W tym celu należy wykorzystywać bogactwo Internetu, programów komputerowych i aplikacji. Warto zwrócić uwagę na możliwości, które daje metoda projektu.

Warto również wykorzystywać możliwość przekazywania treści patriotycznych poza budynkiem szkolnym, poprzez organizowanie wycieczek klasowych – pieszych, rowerowych, autokarowych, począwszy od najbliższej okolicy, np. udział w grach miejskich o tematyce historycznej lub questach. Ucząc patriotyzmu, możemy także korzystać z informacji zamieszczonych na szlakach turystycznych, w budynkach, na tablicach pamiątkowych. Powstające stowarzyszenia historyczne oraz organizowane przez nich zloty grup rekonstrukcyjnych dają możliwość atrakcyjnego przedstawiania wydarzeń historycznych, stając się żywą lekcją historii. Angażują także do udziału lokalną młodzież, która może poprzez odtwarzanie ważnych dla narodu bitew utożsamiać się z uczestnikami tamtych wydarzeń.

Kolejnym sposobem wychowania patriotycznego w szkołach może być organizowanie debat oksfordzkich na tematy patriotyczne, podczas których uczniowie mają możliwość dyskusji i prezentacji argumentów. Publikacje poświęcone historii naszego kraju, dziedzictwu kulturowemu stanowią punkt wyjścia do rozmów podczas lekcji wychowawczych na temat istoty patriotyzmu i bogactwa naszego narodu.

Współczesna szkoła stwarza wiele możliwości praktycznej realizacji wychowania patriotycznego zarówno na poszczególnych przedmiotach, jak i w całym procesie wychowawczym szkoły. Rozwój technologiczny, kreatywność młodych ludzi, możliwości, jakie daje współczesna szkoła, to szanse na powodzenie tych zmian i wprowadzenie koncepcji Bojanowskiego. Mimo występujących trudności i ograniczeń w realizacji, możliwe jest na podstawie funkcjonujących dokumentów oświatowych przeprowadzenie zmian, które pozwolą na poprawę wychowania patriotycznego w szkole.

PODSUMOWANIE

Opracowanie to pozwala głębiej spojrzeć na funkcjonowanie ideałów patriotycznych we współczesnej szkole. Wychowanie patriotyczne zajmuje ważne miejsce w procesie kształcenia młodego człowieka, podobnie jak kluczowe było ono dla Bojanowskiego. Zaproponowano tu zmiany nauczania patriotyzmu poprzez intensyfikację działań i podkreślenie istotnej roli Ojczyzny, podobnie jak czynił to Bojanowski. Realizacja wychowania patriotycznego na przedmiotach humanistycznych, a także w całym procesie kształcenia młodego człowieka powinna być uzupełniona przez wychowanie w rodzinie. Patriotyzm jest istotnym elementem wychowania człowieka niezależnie od etapu kształcenia, co podkreślał w swojej działalności wychowawczej Bojanowski.

Warto podjąć dalszą analizę pozostawionych przez niego pism i wskazań, ponieważ pozwoli to ukazać jego wrażliwość na kwestie narodowe. Pogłębiona praca badawcza umożliwiłaby również przygotowanie programu wychowania patriotycznego na podstawie modelu proponowanego przez Bojanowskiego. Całościowe opracowanie wychowania patriotycznego Bojanowskiego, uwzględniające zarówno nauczanie w przedszkolach, szkołach podstawowych, jak i ponadpodstawowych, stanowiłoby ubogacenie dorobku pedagogiki chrześcijańskiej.

BIBLIOGRAFIA

- BARTNIK, Cz.S. (1999). Problematyka teologii narodu. Częstochowa.
- CICHOŃ, W. (1996). Wartości Człowiek Wychowanie. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- DUDZIAK, B. (1984). Idea ochronek i religijnego wychowania dzieci u bł. Edmunda Bojanowskiego. Warszawa.
- GAŁKA, A. (2015). Patriotyzm w życiu i nauczaniu bł. Edmunda Bojanowskiego – czego możemy uczyć się od niej dzisiaj? W: A. ZELGA, J. PIŁAT, W. WIECZOREK (red.), *Od Eucharystii do pracy. Dziedzictwo bł. Edmunda Bojanowskiego w teorii i praktyce* (s. 245-260). Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- GLEMP, J. (1991). Homilia kard. Józefa Glempa, Prymasa Polski z okazji Dnia Modlitwy o beatyfikację Sługi Bożego Edmunda Bojanowskiego. „Currenda” 4-6, Tarnów: Diecezja Tarnowska.
- JELEŃSKA, L. (1930). Sztuka wychowania. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Karta Nauczyciela, Dz. U. 2017, poz. 1189.
- NOWAK, M. (2000). Podstawy pedagogiki otwartej. Lublin: RW KUL.
- OBOLEVITCH, T. (2012). Związek natury, religii i historii w koncepcji filozoficzno-pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego. W: S. WILK, A. KICIŃSKI, A. ŁUSZCZYŃSKI, M.L. OPIELA, A. SMAGACZ (red.), *Drogowskazy wychowania* (s. 327-338). Lublin: Wydawnictwo KUL.

- OKOŃ, W. (1998). Nowy słownik pedagogiczny. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- OPIELA, M. (red.) (2012). „Od dzieci trzeba zacząć”. Programy integralnego wychowania według koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego. Dębica: Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP.
- OPIELA, M.L. (red.) (2016). Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego. Lublin: Wydawnictwo Episteme.
- OPIELA, L., SMAGACZ, A., WILK, S. (red.) (2009). Służyć i wychowywać do miłości. Błogosławiony Edmund Bojanowski – wychowawca i apostoł laikatu. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- PETRYKOWSKI, P. (1997). Wprowadzenie do podstaw teorii wychowania. Toruń: Oficyna Wydawnicza Turpress.
- Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga-Rodzicy-Dziewicy Niepokalanie Poczętej (1991). Katowice.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. 2017, poz. 356.
- RUCIŃSKI, S. (1988). Wychowanie jako wprowadzanie w życie wartościowe. Warszawa: UW.
- RYNIO, A. (2012). Wzór osobowy wychowawcy. W: S. WILK, A. KICIŃSKI, A. ŁUSZCZYŃSKI, M.L. OPIELA, A. SMAGACZ (red.), Drogowskazy wychowania (s. 95-120). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- SMOLL, A. (1969). Psychologiczne podstawy metod wychowania w systemie ochronkowym Edmunda Bojanowskiego (1814-1871), mps. Lublin.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, Dz. U. 2017, poz. 59.
- WALCZYNA, J. (1977). Cele i treści pracy wychowawczej z małym dzieckiem. Warszawa: WSiP.
- ŻUREK, J. (red.) (2011). Podstawa programowa z komentarzami – Język polski. Warszawa: MEN.

WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE
W KONCEPCJI EDMUNDA BOJANOWSKIEGO
I MOŻLIWOŚĆ JEGO ZASTOSOWANIA WE WSPÓŁCZESNEJ SZKOLE

Streszczenie

Artykuł porusza problem wychowania patriotycznego w działalności wychowawczej i zwraca uwagę na znaczenie patriotyzmu jako elementu wychowania. Wykazuje ponadczasowość i uniwersalność propozycji wychowawczej Edmunda Bojanowskiego oraz przedstawia możliwość zastosowania jej we współczesnej szkole.

Słowa kluczowe: patriotyzm; wychowanie; Edmund Bojanowski; szkoła.

PATRIOTIC EDUCATION
IN THE CONCEPT OF EDMUND BOJANOWSKI
AND ITS POSSIBLE APPLICATION IN CONTEMPORARY SCHOOL

Summary

The article addresses the issue of patriotic education in educational activities and draws attention to the importance of patriotism as an element of upbringing. Shows the timelessness and universality of Edmund Bojanowski's educational proposal and presents the possibility of its application in contemporary school.

Key words: patriotism; upbringing; Edmund Bojanowski; school.